

שבת מבוכה

הציונות הדתית
מול אתגר השבת הציבורית

צולם בשבת

בהוצאת חותם - יהדות על סדר היום (ע"ר)

ת"ד 11 ניצן, מיקוד: 7928700

טל': 073-3904102

דוא"ל: office@chotam.org.il

אתר: WWW.chotam.org.il

הפקה: ירון חכמון

כתיבה: איתמר סגל, חיים אקשטיין

תחקיר ותרשימים: איציק וזאנה - נצרים

עריכה לשונית: שרה המר

עיצוב החוברת והעטיפה: סטודיו TWB

© כל הזכויות שמורות

שבת מבוכה

הציונות הדתית
מול אתגר השבת הציבורית

תוכן עניינים

7	פתיחה
	פרק א
9	ושמרו במדינת ישראל את השבת
	פרק ב
13	תשובות לשאלות נפוצות
	פרק ג
20	השבת הציבורית בישראל; סקירה היסטורית - משפטית
27	השבת הציבורית בישראל - נקודות ציון בחוק ובמשפט
29	המקורות היסודיים לשבת בחוקי מדינת ישראל
30	נתונים על פתיחת עסקים בשבת
31	אודות ארגון חותם

פתיחה

כולם אוהבים את השבת. יום מנוחה, יום חופשה, יום של קדושה, יום של משפחה. אף אחד לא יסכים לוותר על השבת. על השבת שלנו לא נוותר בשום אופן, לא נתפשר על קדושתה, על תפילות השבת, על עונג השבת ושולחן השבת בחיק המשפחה.

גם מדינת ישראל אוהבת את השבת, שהרי מדינת ישראל היא מדינה יהודית, ואין לך מדינה יהודית ללא השבת, השבת הציבורית. מדינת ישראל היא ראשית התגשמות חזון התורה והנביאים, 'אתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש'. כלב באיברים, קמה וגם ניצבה השבת הציבורית, שבת קודש, יום קדושה ומנוחה שהוא אחד מלבני היסוד של המרחב הציבורי היהודי במדינת ישראל.

הציבור הדתי-לאומי הרים על נס את חיבור הקודש והחול, את יציקת רוח התורה לתוך מערכות המדינה, אך מוצא עצמו עומד מול שאלות זהות וסתירה בין ערכים. בני הציונות הדתית מאמינים בכל ליבם בעקרון היותה של מדינת ישראל מדינה יהודית. הם חפצים לשמור ולחזק את הזהות היהודית של המדינה, לחבר את עם ישראל למסורת אבותיו ולמנוע שחיקה במרחב הציבורי היהודי בישראל ובאופייה היהודי של המדינה.

ניתן להביט סביב ולראות כיצד השבת הציבורית נשחקת, שלא לומר נרמסת, ודומה כי מתייחסים לכך בשוויון נפש, כמעט אין פוצה פה, אין מרעיש, אין מעורר. האם ויתרנו על תפקידנו? האם הפקרנו את השבת הציבורית?

נראה כי מה שהיה ברור בעבר, כבר אינו מובן מאליו בהווה. הזכות לחירות ושוויון, חופש דת וחופש הקניין, הזכות לתנועה חופשית ואי-כפייה דתית, כולם ערכים שכן הציונות הדתית המצויה מזדהה עימם. בחוגי תקשורת, אקדמיה וספרות מדגישים כי ערכים אלו הינם ערכים עליונים שעומדים בסתירה להיותה של מדינת ישראל מדינה יהודית, ועל כן מתקשה הציוני הדתי העומד בתווך להיאבק עבור זהותה היהודית של המדינה באותה תנופה שבה הוא נאבק בזירות אחרות, כמו זירת שלמות ארץ ישראל או תיקון מערכת המשפט.

השבת, כידוע, היא אחת ממצוות התורה החשובות ביותר, אבן יסוד בקיומו של עם ישראל, וממילא אבן יסוד בזהותה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. עקרון השבת הציבורית התקבל במדינת ישראל עם הקמתה מבחינה מהותית ומבחינה חוקית מעשית, אך שאלות יישומה - תחבורה, מסחר, עבודה בשבת וכדומה, עודן מעסיקות את הציבור ויש להעמיק בהן, לדעת מה שנשיב לעצמנו ומתוך כך מה שנשיב לאחינו.

חוברת זו מוקדשת לבירור סוגיית השבת הציבורית במדינת ישראל. השבת היא כאבן בוחן, סוגיה מרכזית ומשמעותית ביחסי דת ומדינה, ובירור עניינה שייך באופן טבעי לסוגיות ציבוריות נוספות בתחום זהותה היהודית של המדינה.

האם מדינה יכולה להיות גם יהודית וגם דמוקרטית? האם אין באיסור על עבודה בשבת משום כפייה דתית? כיצד ניתן למנוע תחבורה ציבורית בשבת? מדוע צריכה המדינה לפקח על שמירת השבת? האם לא מוטב לוותר על הכפייה כדי לקרב

חוברת זו מוקדשת לבירור סוגיית השבת הציבורית במדינת ישראל. השבת היא כאבן בוחן, סוגיה מרכזית ומשמעותית ביחסי דת ומדינה, ובירור עניינה שייך באופן טבעי לסוגיות ציבוריות נוספות בתחום זהותה היהודית של המדינה.

האם מדינה יכולה להיות גם יהודית וגם דמוקרטית? האם אין באיסור על עבודה בשבת משום כפייה דתית? כיצד ניתן למנוע תחבורה ציבורית בשבת? מדוע צריכה המדינה לפקח על שמירת השבת? האם לא מוטב לוותר על הכפייה כדי לקרב ישראל לשבת? ומדוע לא להפריד דת ממדינה כרוב מדינות העולם? לשאלות אלו ולשאלות נוספות ובירור תפקידו של הציבור הדתי-לאומי, תמצאו מענה בחוברת שלפניכם

את עם ישראל לשבת? ומדוע לא להפריד דת ממדינה כברוב מדינות העולם? לשאלות אלו ולשאלות נוספות ובירור תפקידו של הציבור הדתי-לאומי, תמצאו מענה בחוברת שלפניכם.

נוסף על כך תמצאו בחוברת סקירה היסטורית משפטית מעמיקה על הדרך שעברה השבת הציבורית מראשית ימי הציונות, דרך הקמת המדינה, החקיקה בכנסת, פסקי בית המשפט בעליון והמצב כיום.

אנו תקווה כי בירורי הדברים בחוברת זו יענו על שאלות יסוד חשובות הקשורות לסוגיית השבת הציבורית במדינת ישראל, ויגרמו להתעוררות מחודשת בקרב הציונות הדתית לפעילות ציבורית למען חיזוק וביצור מעמדה של השבת במרחב הציבורי בישראל.

ושמרו בני ישראל את השבת - לעשות את השבת.

ארגון חותם

פועל לחיזוק וטיפוח צביונה היהודי של מדינת ישראל.

לשם קידום מטרות אלו, ארגון חותם עוסק בין השאר בבירור סוגיות שעולות על סדר היום הציבורי במדינה.

מחלקת המחקר של הארגון מנתחת ומבררת את הסוגיות מזווית תורנית ומקצועית, תוך שיתוף פעולה עם אנשי מקצוע ותלמידי חכמים.

המחלקה מפיקה חוברות עיון ומחקר, דפי עמדה והמלצות המשמשים כלים אפקטיביים בזירה הפרלמנטרית ובתחומי ההסברה והמשפט.

ושמרו במדינת ישראל את השבת

שבת קודש. כמה תוכן אצור וטמון בשתי מילים אלה. עולמות של קדושה, טהרה, מסורת ואמונה. עולמות של משפחה, מנוחה, שמחה ושלווה, קהילה וחברים. אכן, לשבת ערך חברתי, ערך סוציאלי וערך לאומי. אך מעל לכול, השבת היא מתנה, מתנה טובה שנתן ה' לעם ישראל, זמן מיוחד העוצר את עמל השבוע, ומאגד תחתיו את כל עמל ימי המעשה.

הרב קוק, שהתפרסם בדרכו המקרבת לבני היישוב החדש, לא נשא פנים לאיש כאשר הדבר הגיע לקדושת השבת. הרב קוק הוביל בעצמו את מלחמת השבת הציבורית בתקיפות רבה ועשרות איגרותיו לראשי היישוב, בתל אביב, ירושלים, רחובות ומקומות נוספים, מלאות בקריאות קודש למנוע ולהימנע מכל חילול שבת במרחב הציבורי, קל וחומר כאשר מדובר בחילול שבת המאורגן על ידי הגופים הרשמיים הפוגע יותר מכול בשבת הציבורית

זמן לחיבור רוחני, ללימוד ולתפילה, זמן לחיבור משפחתי, חברתי וקהילתי. בימינו, דור של תקשורת, קצב וזמינות תמידית, השבת מאפשרת להתנתק ממקצב החיים שעסוק בעיקר בחיי שעה הווים, לטובת עיסוק במהות, בנצח, בעתיד.

במשך מאות שנות דלות וגלות עם ישראל, הייתה השבת למקור אור ושמחה, למקור של אמונה, התמדה ונאמנות של עם ישראל לשמירה על המתנה הטובה שקיבל, כשם שהיא שמרה עליו, "סוד לא-להים בקיימו אתכם, שהוא עשה את השבתות והמועדים מן הסיבות החזקות לקיום תארכם והדרכתם" (כוזרי ג, י).

זמן רב לפני הקמת המדינה, בזמן שהחלו להתרקם ראשי איבריה של המדינה ביישוב היהודי המתחדש בארץ ישראל, החל המאבק על קדושת השבת הציבורית, מתוך הבנה כי אינו דומה חילול שבת פרטי לחילול שבת ציבורי, וכי אין לך מדינה יהודית אם זו האחרונה אינה מציינת ושומרת בפרהסיא את היום הקדוש מעבודה וממלאכה, את יום השבת.

ראשי היישוב החדש של ימי ראשית הציונות הבינו זאת היטב. כמה ידועה אמירתו של 'אחד העם' על השבת ששמרה את ישראל יותר מאשר שמרו אלו אותה. הראי"ה קוק פונה בהתרגשות אל ראש העיר הראשון של תל אביב מר מאיר דיזנגוף, מבקש ודורש ממנו לקיים ולשמור על השבת במרחב הציבורי בעיר העברית הראשונה, ומודה לו על היענותו לבקשה:

ברגשי שמחה הנני מגיש לפניך את תודתי העמוקה על מכתבך הנכבד שכתבת לחברת משמרת השבת ביפו... ועל היחוסים הטובים והמכובדים שהנך מתייחס להחברה הזאת ומטרתה הקדושה. משנה נוחם הוא לי, לראות את נגיד עירנתו הראשון בארץ אבות יודע להוקיר את מורשת קדשינו, ששורשי תחייתנו הלאומית ממנה הם יונקים...¹

ומנגד, הרב קוק, שהתפרסם בדרכו המקרבת לבני היישוב החדש, לא נשא פנים לאיש כאשר הדבר הגיע לקדושת השבת. הרב קוק הוביל בעצמו את מלחמת השבת הציבורית בתקיפות רבה ועשרות איגרותיו לראשי היישוב, בתל אביב, ירושלים, רחובות ומקומות נוספים, מלאות בקריאות קודש למנוע ולהימנע מכל חילול שבת במרחב

1 אגרות הראי"ה חלק ה (מכון הרצי"ה), אגרת צט.

גם בראשית הקמת המדינה הובנה והתקבעה היטב קדושתה של השבת, הן במגילת העצמאות והן בחקיקה, בראש ובראשונה על ידי חוק שעות עבודה ומנוחה - המהווה חידוש היסטורי: חוק מדיני לאומי האוסר עבודה בשבת ומכיר באופן חוקי ומעשי בקדושת השבת הציבורית במדינת ישראל. בניגוד לנטען כיום, חוקי השבת נחקקו בהסכמה מלאה, מתוך הבנה בחשיבותם הלאומית, ולא מתוך חשבון פוליטי צר

הציבורי, קל וחומר כאשר מדובר בחילול שבת המאורגן על ידי הגופים הרשמיים הפוגע יותר מכול בשבת הציבורית:

...נקראה אסיפה גדולה מרבני ירושלים, מורי הצדק של כל השכונות, אשכנזים וספרדים ועוד גדולים מנכבדי העיר בנוגע לענין משמרת השבת. האספה נקראה מטעם ראש הרבנים מרן הגאון רא"י הכהן קוק בביתו. ראש הרבנים פתח את האספה בדברים נמרצים, ואמר שעלינו להלחם בכל עז נגד הזרם הרוצה לכבוש את מלכת ישראל השבת...האספה הביעה את התמרמרותה בייחוד נגד המקומות והמוסדות הציבוריים הנותנים בהם מקום לחלל שבת...²

ובמכתב אחר, כאשר מחה על בישול בשבת עבור הפועלים בתל אביב-יפו, כתב הרב קוק שמדובר ב"חתיירה תחת קיומו של ישובנו וכל התפתחותו ועתידו של עמנו בארץ, וממיטה שואה על נטעי לאומינו הרכים בארץ אבות...".³

גם בראשית הקמת המדינה הובנה והתקבעה היטב קדושתה של השבת, הן במגילת העצמאות והן בחקיקה, בראש ובראשונה על ידי חוק שעות עבודה ומנוחה - המהווה חידוש היסטורי: חוק מדיני לאומי האוסר עבודה בשבת ומכיר באופן חוקי ומעשי בקדושת השבת הציבורית במדינת ישראל. בניגוד לנטען כיום, חוקי השבת נחקקו בהסכמה מלאה, מתוך הבנה בחשיבותם הלאומית, ולא מתוך חשבון פוליטי צר, כלשונו של ראש הממשלה דאז דוד בן גוריון מעל בימת הכנסת:

יחוקק חוק מנוחת שבת - ואני רוצה להוסיף שחוק זה נעשה ע"י יוזמתם של חברי גלילי ושלי, לא עפ"י יזמתו של הפועל המזרחי - ואנחנו הודענו לשאר המשתתפים, שאנחנו כמפלגת פועלים נציע חוק מנוחת שבת שיחול על בתי מסחר וחנויות, מפעלי מלאכה ותעשייה שבהם עובדים שכירים ועצמאיים.⁴

גם עשרות שנים אחר כך נשמר הסטטוס קוו, ושמירת השבת במרחב הציבורי בישראל לא הופרה. כאשר ביקשו בעלי עסקים מבג"ץ לאפשר להם לפתוח את עסקיהם בשבת, דחה אותם בית המשפט, וכפי שכתב בפסק הדין נשיא בית המשפט אהרן ברק:

שמירת השבת היא ערך מרכזי ביהדות. השבת היא הדיבר הרביעי בעשרת הדיברות. היא מהווה תרומה ישראלית מקורית וחשובה לתרבות העולם... היא מהווה אבן יסוד במסורת היהודית. היא סמל המבטא באופן מובהק את דברה של היהדות, ואת צביונו של עם ישראל. טול מהיהדות את השבת ונטלת ממנה את נשמתה. אכן, השבת מקפלת בחובה את תמצית צביונה של היהדות. על צביונה של השבת נתנו נפשם רבים מבני עמנו בהיסטוריה רווית הדם שלנו.⁵

בשנים האחרונות שב המאבק על קדושת השבת הציבורית לקדמת הבימה, ודומה כי חומת השבת סופגת זעזועים ומהלומות ומאיימת להיסדק. פוליטיקאים בשמאל החילוני הרדיקלי מתחרים ביניהם על חשבונה, ראשי ערים גוזרים על גבה קופון פוליטי. בתל אביב ובערי המרכז ניסו לשווא קמעונאים קטנים לשכנע את העירייה לאכוף את חוקי העזר נגד המרכולים הפתוחים בשבת, ולמרות מאבק משפטי עיקש שינתה העירייה את חוקי העזר כדי לאפשר להרבה חנויות ומרכולים להציע את מרכולתם ביום המנוחה. גם שחקני הכדורגל, שניהלו מאבק חשוב

2 שם, עמ' שסז.

3 שם, עמ' רנט.

4 הסכם קואליציוני לאחר הבחירות לכנסת השלישית, ראה מנחם אלון, חקיקה דתית, עמ' 16.

5 דברי נשיא בית המשפט העליון אהרן ברק בבג"ץ חורב נ' שר התחבורה.

מהלכים ציבוריים שנעשו קשה מאוד לשנות. הגלגל שיצא לדרכו, קשה מאוד להשיבו לאחור, ועל כן חובה גמורה לעמוד איתן ולהיאבק על קדושתה של השבת הציבורית בישראל. כבכל מערכה ציבורית, רבות הן הדרכים, והדרך אינה קלה ובוודאי איננה קצרה, אך עלינו לצעוד בה, נעשה את שלנו, וה' יעשה הטוב בעיניו

וביקשו להזיז את משחקי השבת מיום המנוחה, נכשלו לעת עתה במאבקם והמשחקים ממשיכים להתקיים, כמאז גם היום, ביום השבת.

המסחר בשבת, שהחל בפתיחת מרכזי הקניות בשטחי הקיבוצים והתפשט גם למרכזי הערים הגדולות, חטאו כפול - לצד אווירת החולין, הרעש וההמולה שיוצר המסחר, אלפי עובדים נאלצים לעבוד ביום השבת, בידיעה שאם יסרבו לא יתקבלו לעבודה. בעלי עסקים קטנים, החפצים לעמוד ממלאכתם ביום השביעי, נאלצים לפתוח את עסקיהם בשל נתח פדיון המכירות שעבר ליום השבת. מנהג מגונה נוסף השתרש ואין פוצה פה ומצפצף כאשר שבת אחת הפכה בכבישי גוש דן ליום השיפוצים הלאומי. הרחבת כבישים, תיקון מסילות והנפת גשרים, כל אלו נעשו ביום השבת, בביצוע ובאישור ממשלתי, תוך רמיסת

השבת הציבורית. לבנה נוספת בחומת השבת הציבורית ניתקה כאשר עיריות במרכז הארץ החליטו לממן מכיסן תחבורה ציבורית בשבת, לדרוס תחת גלגלי האוטובוסים את קדושת השבת במרחב הציבורי בישראל ולעקוף בפס לבן את משרד התחבורה.

מנגד, עם ישראל בהמוניו הולך ומתחבר למסורת אבותיו, על כך אין עוררין. עם ישראל אוהב את השבת, מכבד את השבת, אך לא תמיד יודע מדוע וכיצד, נסחף בים של תעמולה בלתי פוסקת על חשבונה של שבת המלכה, ואינו מכיר דיו את חשיבותה של השבת במרחב הציבורי בישראל כערך לאומי. מחאת הכדורגלנים, עשרות האומנים שחדלו מלהופיע בשבת, קידושים וקבלות שבת המוניות, כולם כאחד מעידים על רצון העם לצאת לקראת כלה, פני שבת נקבלה.

אשר על כן, הכרסום המתמשך בקדושת השבת הציבורית בישראל לצד הצמא למסורת בקרב המוני העם מחייב את אוהבי השבת לפעול, בחינוך, בהסברה, במעשה, ובמישור הציבורי-פוליטי. אנו חייבים לשנן לעצמנו את דבריו של הראי"ה, ששב וטען כי פגיעה בשבת מהווה פגיעה אנושה בתחיית האומה וביישוב היהודי המתחדש בארץ ישראל. הרכבת המתקדמת לפי תהום לא תעצור מאליה. מהלכים ציבוריים שנעשו קשה מאוד לשנות. הגלגל שיצא לדרכו, קשה מאוד להשיבו לאחור, ועל כן חובה גמורה לעמוד איתן ולהיאבק על קדושתה של השבת הציבורית בישראל. כבכל מערכה ציבורית, רבות הן הדרכים, והדרך אינה קלה ובוודאי איננה קצרה, אך עלינו לצעוד בה, נעשה את שלנו, וה' יעשה הטוב בעיניו.

ושמרו בני ישראל את השבת - לעשות את יום השבת.

השבת - יום קדושה ומנוחה - לעמך ישראל נתת. השבת שייכת לעם ישראל כולו, והיא חלק בלתי נפרד ממהותה של מדינת ישראל - מדינה יהודית, כפי שצפה בעיני רוחו בנימין זאב הרצל חוזה המדינה בתארו את המדינה העתידה לקום:

...כאשר ביטא דוד את המילים 'בית המקדש' תקפה את פרידריך התרגשות גדולה. פרידריך לבנברג נכנס בפעם הראשונה לבית המקדש בירושלים בליל שבת... הם עברו בנחת ברחובות היפים של העיר החדשה. בצהריים עוד המו הסמטאות אדם, ועכשיו כבאורח פלא, ההמולה נדמה. כמות המכוניות שנסעה ברחובות קטנה במידה ניכרת והחניות נסגרו בזו אחר זו. השבת ירדה בחגיגות על העיר הרוחשת חיים, שומרי המסורת החלו נוהרים לבתי הכנסת... האנשים שנפגשו כאן במקרה או במתכוון בירכו זה את זה בשתיקה לבבית. השבת שכנה בלבבות... הנה שוב ירד שבת המלכה, שקוראים לה 'הנסיכה השוקטת'. חזן המקדש פתח בשירת המזמור הישן, שבמשך מאות שנים הפיח בנפשו של העם היושב בגולה געגועים לציון. היה זה המזמור של המשורר האציל שלמה הלוי,

שהושר בבתי כנסת רבים מספור בכל קצות תבל: "לכה דודי לקראת כלה..."⁶.

אין כל ספק, עם ישראל תוך אמוני עם סגולה ישוב ויקבל את השבת, והוא עתיד לשוב ולקבלה באהבה. אט אט ישובו אליה בניה, והשבת תישמר במדינת היהודים, מתוך רצון וחיבור אמיתי. הננו יודעים כי גם אם לעיתים הדבר נראה רחוק, יש שהוא ממש אחר כותלינו, ומכל מקום איננו בני חורין להיפטר ממנו, וישמרו במדינת ישראל את השבת.

כל כך נשגב, כל כך קדוש, כל כך עתיק וכביר - השבת לישראל.⁷

ואם תרצו.. אין זו אגדה.

6 בנימין זאב הרצל, אלטנוילנד, ספר חמישי, פרק ראשון.

7 אגרות הראי"ה, חלק ה' עמ' סא.

תשובות לשאלות נפוצות

1. מדינה יהודית? - זו ממש כפייה דתית!

אין מדינה יהודית ללא מרחב ציבורי יהודי

מדינת ישראל היא מדינה יהודית. זהו אופייה ומהותה, כך הוחלט והוסכם על ידי מייסדיה. העיקרון הזה מוסכם על רוב מוחלט של האוכלוסייה היהודית בישראל, עד כדי כך שמי שפועל נגד עקרון מדינת ישראל כמדינה יהודית פסול מלהתמודד לכנסת. על כן - כפי שכל מדינה בהגדרה כוללת חקיקה ותקנות, כך מדינת ישראל כוללת בעצם הגדרתה מרחב ציבורי בעל אופי יהודי. במרחב הפרטי יעשה כל אדם כרצונו, אך המרחב הציבורי כולל נורמות שעל הפרט לעמוד בהן, נורמות של דרך ארץ כגון לבוש ושיח, נורמות חוקתיות כגון חוקי תנועה וביטחון פנים, וכן נורמות תרבותיות. לא מדובר בכפייה דתית כמשמעה - כפייה על הפרט, אלא במהותה הבסיסית של המדינה שכל פרט ופרט מכיר בה מעצם שייכותו אל הכלל וכאזרח המדינה. מכאן ואילך, השאלה היא איכותית וכמותית.

מי חפץ בפירוק המדינה היהודית?

מה שהיה ברור בעבר, כבר לא ברור היום. אכן, המאבק על דמותה של המדינה נולד עם לידתה של מדינת ישראל. ברם, בתחילת דרכה של המדינה התמקד הדיון במידת ה'כפייה' על הפרט בסוגיות השבת או הנישואין. כיום כבר הולכת ונשמעת יותר ויותר עמדה ליברלית קיצונית שטענתה נגד הכפייה הדתית או 'ההדתה' נובעת משלילת הרעיון הבסיסי של מדינת ישראל כמדינה יהודית. האוחזים בדרך זו יודעים היטב כי הדרך למדינת כל אזרחיה חייבת לעבור בהפרטה ובהפרדה של הדת מהמדינה, ובביטול המרחב הציבורי היהודי במדינת ישראל.

ושמרו במדינת ישראל את השבת

כחלק מאותו מרחב ציבורי המקיים את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית, הוחלט בין השאר על איסור העסקה בשבת או פתיחת עסקים שונים בשבת, והכרה בשבתות ובמועדי ישראל כימי מנוחה. כאמור, אין לראות זאת כ'כפייה דתית', משום שאיש אינו מוכרח לשמור שבת בביתו הפרטי. במישור הציבורי, כשם שחוקי התנועה אינם "מתערבים" בחיי הנהג הפרטי אלא שומרים על הסדר עבור כולם על פי מה שהתוותה המדינה, כך גם בנוגע לשבת הציבורית - על המדינה לקבוע את האופן שבו החברה תתנהל בשבת.

כפי שכל מדינה בהגדרה כוללת חקיקה ותקנות, כך מדינת ישראל כוללת בעצם הגדרתה מרחב ציבורי בעל אופי יהודי. במרחב הפרטי יעשה כל אדם כרצונו, אך המרחב הציבורי כולל נורמות שעל הפרט לעמוד בהן, לא מדובר בכפייה דתית כמשמעה - כפייה על הפרט, אלא במהותה הבסיסית של המדינה שכל פרט ופרט מכיר בה מעצם שייכותו אל הכלל וכאזרח המדינה. מכאן ואילך, השאלה היא איכותית וכמותית

2. בשורה התחתונה, יש הגבלות על הפרט. אם לאדם אין רכב פרטי, איך אפשר להכריח אותו להישאר בבית בשבת ולא לנסוע באוטובוס או למנוע ממנו לקנות מצרכים בחנות?

חשוב לשמור על פרופורציות. שמירת השבת הציבורית אכן מגבילה במידה מסוימת את הפרט, אך במידה סבירה המאפשרת קיום חיים תקינים גם למי שאינו שומר אותה.

ברוח ימי הקורונה, ניתן לראות כי כל אחד מאיתנו משלם לפעמים מחיר עבור הכלל כי כך עובדת דמוקרטיה וכך פועלת חברה מתוקנת. כשהמשטרה חוסמת כבישים כדי לקיים אירוע המוני כלשהו, הפרט מבין שלא מגבילים אותו סתם, אלא למען האינטרס הציבורי. קל וחומר בחברה שיש לה ערכים ועקרונות כמו מדינת ישראל, ערכי הכלל גוברים לפעמים על נוחיותו של היחיד.

3. אך שומרי השבת הם מיעוט קטן! באיזו זכות מנסה מגזר מסוים לכפות את דעתו על כולם?

דמותה הציבורית של השבת חשובה לא רק עבור הדתיים, ואפילו לא רק עבור אנשים השומרים שבת כהלכתה. רבים מהאנשים שאינם מקפידים על איסורי השבת במישור הפרטי, רואים חשיבות בצביון הציבורי שלה. ובכן, למרות האווירה המצטיירת בתקשורת, רוב הציבור בישראל, גם חלקו החילוני, מחובר למורשת ישראל בצורות שונות, ואינו חפץ בהפיכתה של מדינת ישראל למדינת כל אזרחיה.

השאלה יוצאת מנקודת הנחה שזהו דיון בין מיעוט צעקני לרוב, אבל להנחה הזו אין בסיס. לצורך העניין נתעלם מהעלייה הדמוגרפית במגזר הדתי והחרדי, מכיוון שהשאלה הזו אינה מגזרית כלל וכלל. שומרי השבת אינם משתייכים למגזר מסוים. דמותה הציבורית של השבת חשובה לא רק עבור הדתיים, ואפילו לא רק עבור אנשים השומרים שבת כהלכתה. רבים מהאנשים שאינם מקפידים על איסורי השבת במישור הפרטי, רואים חשיבות בצביון הציבורי שלה.

מי אוהב את השבת? כל העולם כמעט!

ובכן, למרות האווירה המצטיירת בתקשורת, רוב הציבור בישראל, גם חלקו החילוני, מחובר למורשת ישראל בצורות שונות, ואינו חפץ בהפיכתה של מדינת ישראל למדינת כל אזרחיה. הרוב הזה מגולם בסקרים שונים, וכמובן בבחירות לכנסת שבהן לאורך שנים רבות העניק הרוב היהודי את קולו לממשלות שכרתו ביוזען ובידיעת בוחריהן ברית קבועה עם המפלגות החרדיות והדתיות על כל המשתמע מכך, או בעשרות השנים האחרונות במפלגות ימין המייצגות קו שמרני מסורתי.

4. מדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית וכפיית היהדות במרחב הציבורי במדינה פוגעת ביסודות הדמוקרטיה!

יש לדייק: מדינת ישראל איננה 'מדינה דמוקרטית', אלא מדינה יהודית שבה מתקיים משטר דמוקרטי. כך בדיוק הגדיר דוד בן גוריון בהכרזת העצמאות, שבה לא מוזכר צמד המילים 'מדינה דמוקרטית' אף לא פעם אחת! כמובן, אין ספק שמגילת העצמאות מדברת על משטר דמוקרטי במדינת ישראל ועל ערכים דמוקרטיים כגון שוויון וצדק, אך החידוש הגדול שמנסחי ההצהרה הסכימו עליו הוא שבארץ ישראל תיכון מדינה יהודית ובמדינה זו יתנהל משטר דמוקרטי. מדינה שאינה מדינה ככל המדינות, מדינה שאינה רק מקלט בטוח לעם היהודי, אלא מדינה יהודית בעלת

אין כל סתירה בין היותה של
מדינת ישראל מדינה יהודית
לבין המשטר הדמוקרטי הנהוג
בה. הרוב הדמוקרטי אינו רשאי
אומנם לדרוס את המיעוט, אך
בהחלט בכוחו להעדיף ערכים
מסוימים ולקבוע אותם כערכים
שלאורם מתנהל המשטר

צביון יהודי, המדינה היהודית היחידה בעולם. מייסדי המדינה לא
הסתפקו בהקמת מדינת יהודים - מקלט בטוח לעם נרדף, ופעלו
להקמת מדינה יהודית, מדינה בעלת צביון יהודי, ערכים יהודיים
ומורשת ישראל, ורעיון זה עוגן היטב כאמור בנוסח מגילת
העצמאות ובחקיקה של כנסת ישראל.

אין סתירה בין מדינה 'יהודית' ל'דמוקרטית'

למרות כל זאת, בחוגי אקדמיה נטען כיום כהנחת יסוד כי הגדרתה
של המדינה כיהודית סותרת את היותה מדינה דמוקרטית. מדובר
בטעות. אין כל סתירה בין היותה של מדינת ישראל מדינה יהודית
לבין המשטר הדמוקרטי הנהוג בה. הרוב הדמוקרטי אינו רשאי

אומנם לדרוס את המיעוט, אך בהחלט בכוחו להעדיף ערכים מסוימים ולקבוע אותם כערכים שלאורם מתנהל
המשטר. בריטניה הגדולה כמשל, ממנה העתקנו את מרבית יסודות המשטר הדמוקרטי והמשפטי בישראל,
מעדיפה באופן מובהק את הכנסייה האנגליקנית הפרוטסטנטית, לצד מתן זכויות אזרח למיעוטים, ואין בכך כל
בעיה.

מדינה 'יהודית' היא התגלמות ה'דמוקרטיה'

כזו היא מדינת ישראל, מדינה שבה הוסכם באופן דמוקרטי כי
יוכרו בה השבת ומועדי ישראל, שיתקיים בה גיור כהלכה, נישואין
בין יהודים ייערכו בה על פי תורת ישראל, וכן הלאה על זו הדרך.
העולה מכך הוא שרעיון היותה של מדינת ישראל מדינה יהודית
לא זו בלבד שאינו סותר את הרעיון הדמוקרטי, אלא אדרבה,
מביע אותו באופן מובהק! וזאת, משום שהוא מוכיח כי בכוחו של
הרוב לבחור את דרך התנהלותה של המדינה שהוא חי בה.

האם 'ערכי' הדמוקרטיה יגברו על הדמוקרטיה?

אכן, קיימת גישה שאומצה בהתלהבות בחוגי השמאל, שלפיה
דמוקרטיה איננה רק צורת שלטון הרוב, אלא בראש ובראשונה
סט ערכים של חירות הפרט וערכי שוויון. ברוח גישה זו, בתי
המשפט מרוממים את ערכי הדמוקרטיה על פני הדמוקרטיה

עצמה. כלומר, על פי סט ערכים הקרויים בפי בית המשפט העליון 'ערכי היסוד של השיטה', מבטלים ומסלפים
שופטי בג"ץ פעם אחר פעם את החלטות נבחרי העם, החלטות שהתקבלו באופן דמוקרטי לחלוטין. כך קרה בבג"ץ
'קציר' בנוגע לשאלת העדפת התיישבות יהודית בארץ, כך קרה בבג"ץ המסתננים, וכך היה בפסיקות שונות בענייני
דת ומדינה שבמסגרתן החליט בית המשפט הלכה למעשה כי ערכי הדמוקרטיה, לשיטתו, חזקים מהדמוקרטיה
עצמה, ובחירת הרוב במדינה יהודית בטלה אל מול השוויון וזכויות הפרט.

כזו היא מדינת ישראל, מדינה
שבה הוסכם באופן דמוקרטי כי
יוכרו בה השבת ומועדי ישראל,
שיתקיים בה גיור כהלכה, נישואין
בין יהודים ייערכו בה
על פי תורת ישראל, וכן הלאה
על זו הדרך. העולה מכך הוא
שרעיון היותה של מדינת ישראל
מדינה יהודית לא זו בלבד שאינו
סותר את הרעיון הדמוקרטי,
אלא אדרבה, מביע אותו באופן
מובהק!

5. מה בעצם הקשר בין מדינה לדת? יש להפריד את הדת מהמדינה, כנהוג ברוב העולם. ובכלל, מעולם לא מצאנו בהלכה שענייני הדת נתונים תחת אחריותה של המדינה!?

אכן, לכל אורך הגלות ענייני הדת - גיור, כשרות, נישואין וכיוצא בזה - היו נתונים תחת אחריותם של רבני ודייני הקהילות שבכל עיר, עיירה או כפר. כיום איננו בגלות, איננו חיים כעם מפוזר ומפורד, ויש לנו מדינה, מדינת ישראל, שאיננה רק מדינתם של היהודים, אלא מדינה יהודית, יסוד כיסא ה' בעולם.

עם שיבת עם ישראל לארץ - ענייני הדת שבים אל הכלל

המציאות השלמה היא מציאות של עם ישראל היושב בארצו, מרכז חייו הלאומיים בירושלים, שם נמצאים מרכזי השלטון ומרכז עולם התורה. על מדינת ישראל, כפי שכתב הראי"ה קוק, להיות 'יסוד כסא ה' בעולם'. לכן - מה טבעי הוא הדבר שעם חזרת עם ישראל לארצו והקמת המדינה, תיקח זו אחריות על ענייני היהדות במרחב הציבורי

המציאות השלמה היא מציאות של עם ישראל היושב בארצו, מרכז חייו הלאומיים בירושלים, שם נמצאים מרכזי השלטון ומרכז עולם התורה. על מדינת ישראל, כפי שכתב הראי"ה קוק, להיות 'יסוד כסא ה' בעולם'. לכן - מה טבעי הוא הדבר שעם חזרת עם ישראל לארצו והקמת המדינה, תיקח זו אחריות על ענייני היהדות במרחב הציבורי, ויש בכך ביטוי לקשר המופלא בין התורה לבין הציבוריות והממלכתיות ומטרתה הקדושה של הקמת מדינת ישראל כזו שיתקיים בה חזון הנביאים, מדינה שהיא אור לגויים, ממלכת כהנים וגוי קדוש, ממנה יוצאת תורה ודבר ה' מירושלים.

היהדות אינה דת

בהקשר הזה חשוב להבין: היהדות, כפי שמרבים לומר, הינה לאום, שייכות לאומית, לפני שהיא דת ואף יותר מכך. כפי שאמרה רות המואבייה לנעמי: עמך עמי - ואלוקיך אלוקי. כאשר אדם מתגייר, בראש ובראשונה הוא מצטרף לעם ישראל, ומתוך כך מתחייב גם במצוות התורה שניתנו לעם ישראל. מצוות התורה ניתנו לציבור ורבות מהן הינן בעלות אופי ציבורי כמינוי שופטים ומצוות מינוי המלך. התפיסה שלפיה עלינו לחזור בענייני היהדות למבנה שהיה נהוג בקהילות בפולין ובליטא הינה תפיסה גלותית, שאינה מתיישבת עם משמעותה הדתית העליונה של הקמת מדינת ישראל.

במישור המהותי, לא שייך כלל לדבר על השבת הציבורית במושגים של פשרה. השבת איננה חפץ או רכוש שאפשר לחלק, אין כאן חשוב יותר או פחות ולאיש אין מנדט לשאת ולתת על השבת. עם ישראל והחברה הישראלית אינם חברת שותפים בבניין מגורים או בשותפות עסקית, שם כל צד צריך להתפשר. אנחנו עם אחד, מדינה אחת, ועלינו לבנות יחד את הנורמות הציבוריות, על פי ערכינו הלאומיים

6. מדוע לא נסכים לכך שבתחום המסחר השבת תישמר ותיאכף בחומרה, אבל תחומי התרבות והבילוי יפעלו כרגיל?

במישור המעשי, כבר עלו ניסיונות פשרה כעין אלה, וזה רק הגביר את המוטיבציה והתיאבון של אנשים וארגונים מסוימים לפגוע בצביון השבת בתחומים נוספים. אין כל ספק בכך שאם יוסכם לוותר על השבת בתחומי התרבות והבילוי, בשלב הבא נידרש לוותר עליה גם בתחום המסחר והתחבורה, ואופייה של השבת יימחק לחלוטין.

השבת אינה טלית

במישור המהותי, לא שייך כלל לדבר על השבת הציבורית במושגים של פשרה. השבת אינה חפץ או רכוש שאפשר לחלק, אין כאן חשוב יותר או פחות ולאיש אין מנדט לשאת ולתת על השבת. עם ישראל והחברה הישראלית אינם חברת שותפים בבניין מגורים או בשותפות עסקית, שם כל צד צריך להתפשר. אנחנו עם אחד, מדינה אחת, ועלינו לבנות יחד את הנורמות הציבוריות, על פי ערכינו הלאומיים.

פשרה עוסקת ברווח מול הפסד, בויתור מול תועלת. כשם שזוגיות בריאה היא הרבה מעבר להסכם בין איש לאישה, והורות היא הרבה מעבר לחוזה בין הורים לילדים, גם המדינה אינה רק שותפות בין אנשים. דווקא בגלל חשיבותה הלאומית של רשות הרבים, יש לעצב אותה על פי עקרונות וערכים לאומיים מתוך רצון של כולנו לצעוד יחד קדימה.

7. כל עניין הסטטוס-קוו הוא

מקובעות ושמרנות. זה בסך

הכול הסכם פוליטי משנות קום

המדינה, שכבר אינו מחזיק מעמד.

הסטטוס-קוו אכן אינו ערך מקודש כשלעצמו. הוא גם רחוק מלהיות מושלם - הרי במצב הנוכחי יש שלל ליקויים, החל בפרצות בחוק המאפשרות לעבוד ביום המנוחה ועד משחקי כדורגל בשבת. אין ערך עצמי לסטטוס-קוו, אך יש בעיה גדולה בניפוח ובהרס של המציאות. הרס של המצב הקיים, ללא העמדת חלופה ראויה, יכול לעודד לאנשים - ובעיקר לארגונים בעלי כוח והשפעה, שכבר פועלים נגד השבת - לנצל את הערעור במעמדה של השבת כדי לעקור אותה מהיסוד.

אין ערך עצמי לסטטוס-קוו, אך יש בעיה גדולה בניפוח ובהרס של המציאות. הרס של המצב הקיים, ללא העמדת חלופה ראויה, יכול לעודד לאנשים - ובעיקר לארגונים בעלי כוח והשפעה, שכבר פועלים נגד השבת - לנצל את הערעור במעמדה של השבת כדי לעקור אותה מהיסוד. הדבר האחראית ביותר, כלפי השבת וכלפי כלל הציבור, אינה לעקור את המצב הקיים אלא להתקדם ממנו הלאה, ועל גביו לבנות את השבת הציבורית באופן הנכון והמוסכם על כולם.

הדרך האחראית ביותר, כלפי השבת וכלפי כלל הציבור, אינה לעקור את המצב הקיים אלא להתקדם ממנו הלאה, ועל גביו לבנות את השבת הציבורית באופן הנכון והמוסכם על כולם.

8. החוק הרי לא מונע מאנשים לחלל שבת. חלק מהאנשים עובדים, מבליים ואפילו מפעילים קווי אוטובוס, אז איזה ערך יש לחוק?

העובדה שיש אנשים שעוקפים את החוק, כמו בכל תחום אחר, אינה אומרת שמדובר בתופעה גורפת. ברוב הענפים וברוב המקומות בארץ, החוקים הנוגעים לשבת עדיין נשמרים.

מעבר לזה, הדיון אינו רק מה אנשים יעשו בפועל, אלא מעל לכול מהי עמדתה של המדינה. החוק הוא אחד מהביטויים לרצונות ולערכים של החברה. חברה נורמלית אוסרת על אזרחיה לגנוב ולרצוח, ובזאת היא מבטאת

את היותה חברה מוסרית וצודקת, גם אם יש בקרבה אנשים הגונבים ורוצחים. השאלה שרובצת לפתחה של החברה היא מה עמדתה העקרונית בנושא השבת, האם היא שומרת על ערכיה היהודיים, הלאומיים וההיסטוריים. אם מדינת ישראל תחליט שהשבת היא חלק מדמותה, כמה אנשים פרטיים שיפעלו אחרת לא ישנו את המהות העקרונית.

אם שירותי הדת יופרטו ותופרד הדת מהמדינה, ייתכן כי תחושת הכפייה אכן תפחת. ברם, המחיר של אובדן זהותה היהודית של המדינה גדול מנשוא, שכן מדובר בביטול מהותה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. גם צה"ל מגייס בכפייה, וכן מערכת בתי המשפט, הצבא או המשטרה, כולן מערכות כופות, שלא ניתן להעלות על הדעת קיום מדינה בלעדית. איש לא יעלה על דעתו להפריט את המערכות הללו, שכן הן ליבת מהותה הממלכתית של המדינה

9. אם נוותר על המרחב הציבורי, לצד הפרטת שירותי הדת, נמנע כפייה שגורמת להתרחקות הציבור החילוני יבוא מעצמו וכך נקרב אותו לתורה.

אם שירותי הדת יופרטו ותופרד הדת מהמדינה, ייתכן כי תחושת הכפייה אכן תפחת. ברם, המחיר של אובדן זהותה היהודית של המדינה גדול מנשוא, שכן מדובר בביטול מהותה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. גם צה"ל מגייס בכפייה, וכן מערכת בתי המשפט, הצבא או המשטרה, כולן מערכות כופות, שלא ניתן להעלות על הדעת קיום מדינה בלעדית. איש לא יעלה על דעתו להפריט את המערכות הללו, שכן הן ליבת מהותה הממלכתית של המדינה.

ובכלל, נראה כי הפרדת הדת מהמדינה לא תביא לעלייה ברצון של הציבור החילוני 'לצרוך' שירותי דת, ואולי אף להיפך. וזאת משום שבתפיסה הציבורית, 'שירותים' שהמדינה מעניקה או מממנת הינם שירותים בסיסיים וחיוניים, גם אם חלקם נכפים על האזרח. צה"ל, כדוגמה, הינו הגוף האהוב ביותר על אזרחי המדינה. הדרך להפחית את תחושת הכפייה עוברת בהטבת השירות, הנגישות ומאור הפנים, ובהסברה נגד הדעות הקדומות, החששות והניכור השוררים בקרב הציבור החילוני.

10. למען ציון לא אחשה - תפקיד הציונות הדתית

הציבור הדתי לאומי הינו ציבור שמאז תחילת דרכו כתנועת המזרחי בתוך התנועה הציונית העולמית הניף דגל מופלא של ציונות - אהבה, אחריות ושותפות עם המדינה - לצד מאבק לחיזוקה של המדינה כמדינה יהודית ומתוך אמונה בכך שהמדינה הזו - למרות חסרונותיה, הינה רצון ה' ו'אתחלתא דגאולה'. אי לכך, תפקידה של הציונות הדתית אינו יכול להסתכם רק ברצון להאזיב על עם ישראל את מצוות התורה - כסגנונה של תנועת חב"ד, אף שאין כל ספק כי יש בכך חשיבות ותועלת רבה, אלא יש לפעול באופן אקטיבי לקידום הרעיון הציוני דתי - עד שתהא המדינה הזו ראויה לשליחות שהוטלה על עם ישראל בארצו - להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש.

נקדש את שמך בעולם - בחינוך, בהסברה, בתקשורת ובכנסת

כאמור, עם הקמתה של מדינת ישראל הוכרז ללא עוררין כי מדינת ישראל הינה מדינה יהודית. כיום, קולות רבים בשמאל החילוני קוראים ופועלים במרץ רב לקדם את חזון הפרדת הדת מהמדינה, חלקם פועלים בגלוי למען

רעיון מדינת כל אזרחיה. הכול יודעים כי קמפיין 'ההדתה' אינו מחאה תמימה, אלא מהלך רחב שמנסה לזרוע חשש בציבור מפני כל ביטוי של יהדות במרחב הציבורי בישראל. על כן בעת הזו מוטלת על הציבור הדתי-לאומי לצד פעילות הפצת התורה, ההתיישבות והחינוך, השליחות לעמוד על המשמר, להיאבק במחשבה ובמעשה על חיזוק פניה של מדינת ישראל כמדינה יהודית, ולא לשתף פעולה עם הפועלים, בהם גם מקרב הציבור הדתי לאומי, במטרה לייבש את הרוח היהודית במדינה בשיטה של הפרטת שירותי הדת ומסגורם במרחב הפרטי האישי. מדובר במאבק תרבותי ראשון במעלה שלא היה כמותו מאז הקמת המדינה, והוא כולל זירות רבות - בתקשורת, במשפט, בתרבות, וכמובן בשדה הפוליטי. הקריאה מכוונת כמובן לנציגים ולמנהיגי הציבור, אך אין זה פוטר את השאר. מלחמת השבת היא מלחמת מצווה שאין חוזרים עליה מעורכי המלחמה, ועל כולנו להיות מגויסים. דרכים רבות לפעולה: מהעדפת תוצרת חנויות המכבדות את

בעת הזו מוטלת על הציבור הדתי-לאומי לצד פעילות הפצת התורה, ההתיישבות והחינוך, השליחות לעמוד על המשמר, להיאבק במחשבה ובמעשה על חיזוק פניה של מדינת ישראל כמדינה יהודית, ולא לשתף פעולה עם הפועלים, בהם גם מקרב הציבור הדתי לאומי, במטרה לייבש את הרוח היהודית במדינה בשיטה של הפרטת שירותי הדת ומסגורם במרחב הפרטי האישי. מדובר במאבק תרבותי ראשון במעלה שלא היה כמותו מאז הקמת המדינה, והוא כולל זירות רבות - בתקשורת, במשפט, בתרבות, וכמובן בשדה הפוליטי

השבת, דרך פנייה לפוליטיקאים והצבעה עבור שליחי ציבור המתחייבים לפעול למען השבת, ועוד אפשרויות פעולה נוספות.

זה הקטן גדול יהיה

כמובן, לא די במאבקי בלימה, כך מנצחים בקרב אך לא במלחמה. אי אפשר להתרפק כל העת על הסטטוס-קוו ולקוות שהחומה תעמוד מאליה ולא תיפול. עלינו להציב חזון, מבט יהודי לעתיד הקרוב והרחוק שישרטט את דמותה היהודית של מדינת ישראל כפי שאנו רוצים ומאמינים שתהיה. וכשם שהקמתה של מדינת ישראל התרחשה, ואם תרצו, אמר הרצל, אין זו אגדה, כך מדינת ישראל היה תהיה מדינה יהודית, יסוד כיסא ה' בעולם ואור לגויים, ואם רק נרצה, אין זו אגדה.

השבת הציבורית בישראל; סקירה היסטורית-משפטית

בשונה מנושאים בוערים אחרים שבהם יש ויכוח סביב החוק, השבת כמעט אינה מוזכרת בחוק הישראלי. כבר מלפני קום המדינה, עלה כמה וכמה פעמים הרעיון לחוקק חוק שיקבע באופן מסודר מה אופייה של השבת בישראל - אבל זה עדיין לא קרה. מבחינת החוק, כל הדיונים על השבת נשענים על ארבעה יסודות, שרק שלושה מהם מעוגנים רשמית בחוק:

- חוק שעות עבודה ומנוחה, שמתייחס בין השאר לעבודה והעסקה ביום המנוחה השבועי;
- סעיף בפקודת התעבורה, שאוסר להפעיל תחבורה ציבורית בשבת;
- חוקי עזר עירוניים בנוגע לפתיחת עסקים או סגירתם בתחומי הרשות המקומית;
- הנוהג הקיים בפועל מאז קום המדינה.

נראה בקצרה כיצד התגלגלו החוקים מלפני קום המדינה עד היום, כיצד הכריע בית המשפט בדיונים מרכזיים בנושא השבת ומה המציאות בשטח.

א. תולדות החקיקה⁸

לפני קום המדינה: היישוב היהודי בעד חקיקה, הבריטים מתנגדים

שאלת חוק השבת עלתה על הפרק כבר בזמן המנדט הבריטי. כבר אז, בראשית דרכו של היישוב היהודי, היה ברור הצורך להעניק צביון ייחודי לשבת. הצורך הזה היה מוסכם על מנהיגי היישוב מכל הזרמים. הם ראו במנוחה בשבת ערך לאומי, ואף קיבלו החלטות מחייבות כדי ליישם אותו ביישוב היהודי בארץ ישראל.⁹

מעבר לזה, היישוב היהודי ניסה להסדיר את צביון השבת בחוק. בפועל, המעורבים בניסיונות היו בעיקר אנשי הציונות הדתית של אז - המזרחי והפועל המזרחי, אבותיה של המפד"ל. החוק המדובר לא יצא אל הפועל, בעיקר בגלל השלטונות הבריטיים שהתנגדו לו, מחשש שיאשימו אותם בנתינת צביון יהודי לחיים בארץ ישראל.

לא "דתיים" נגד "חילוניים", לא 'צפון' נגד 'דרום' ולא פריפריה נגד "מדינת תל אביב". הרחבתי את הדיבור לעיל על התכלית הסוציאלית, אחת משתי התכליות שביסוד חוק שעות עבודה ומנוחה. דומני כי סביבה יכולים להתאחד כולם, מבלי לשלם במטבע של ויתור על אידיאולוגיה דתית או חילונית. (השופט נעם סולברג, דנג"ץ 3660/17)

8 על השתלשלות החוק והדיונים סביבו, ראו בספר "עליין זרח" על ד"ר זרח ורהפטיג, עמ' 238-240.

9 ורהפטיג, שם עמ' 238.

חוק העזר העירוני - פתרון מול הבריטים: מכיוון שהשלטון התנגד לחוק חוק שיחייב מנוחה בשבת, אנשי היישוב העברי חיפשו פתרון חלופי. הפתרון שמצאו היה חוקי עזר עירוניים. במקום חוק שיחול על כל היישוב בארץ ישראל - דבר שהבריטים מנעו - החלו ערים עבריות להכניס את השבת למערכת החוקים שלהן.

הראשונה לעשות זאת הייתה העיר העברית הראשונה - תל אביב. בשנת 1926 חוקקה תל אביב את חוק העזר העירוני המורה על סגירת עסקים בשבת (הוא נפסל על ידי בית המשפט המנדטורי הבריטי, אך ב-1932 נחקק שוב, בהתאמות מסוימות, ומשנתגלו בו פרצות הוא תוקן וחוזק ב-1937 ונכנס לתוקף¹⁰). לאחר מכן הצטרפו עיריות ומועצות מקומיות נוספות. עד להקמת המדינה, נקבעו חוקי עזר כאלה ב-18 רשויות מקומיות.

יצירת מוסכמות: מלבד הפתרון העירוני, נוצרו ביישוב העברי הסכמות ונוהגים. שתי המוסכמות העיקריות היו שתחבורה ציבורית לא תפעל בשבת, ושלא תהיה פעילות ציבורית בשבת במוסדות של היישוב היהודי.

לקראת מדינה - מכתב הסטטוס-קוו: פחות משנה לפני קום המדינה, בתמוז תש"ז (1947), שלחה הסוכנות היהודית מכתב לארגון אגודת ישראל. על המכתב היה חתום ראש הסוכנות היהודית - דוד בן גוריון.¹¹ מטרתו הייתה להגיע להסכמה עם אנשי אגודת ישראל, נציגי היהדות החרדית בארץ. ברקע, בין היתר, עמדה ועדת האו"ם שדנה בהקמת מדינה יהודית; בסוכנות ידעו שכדי להשיג את הסכמת האו"ם רצוי לגשת אליהם בחזית אחידה, ולשם כך הם היו זקוקים להסכמה לאומית רחבה בנושאי דת ומדינה. במכתב נאמר כי "ברור שיום המנוחה החוקי במדינה היהודית יהיה יום השבת", אבל לא נקבעו גדרים מעשיים מעבר לזה.

לקראת הקמת המדינה הוקמה גם "מחלקת החוק שליד הוועד הלאומי", שנועדה ליצור חוקה למדינה שבדרך. בראשה עמד איש הפועל המזרחי ולימים שר הדתות, ד"ר זרח ורהפטיג. הוא פעל לגבש הוראות מפורשות בנוגע לשמירת השבת במדינה. במקביל, עלו גם הצעות אחרות לחוקה, שחלקן כללו את נושא השבת.

נכון לזמן קום המדינה, היו בה חוקי עזר עירוניים ומוסכמות ציבוריות בנושא השבת, אבל לא חוק מחייב מבחינה מעשית.

העשורים הראשונים: חוק שעות עבודה ומנוחה, והדיון על חוק השבת

פקודת סדרי השלטון והמשפט: הניסיונות לגבש חוקה לא הושלמו, ומועצת העם הזמנית הסתפקה ב"פקודת סדרי השלטון והמשפט". בפקודה זו, שהתפרסמה סמוך לקום המדינה (תש"ח-1948), לא הוזכר כלל נושא השבת. זמן מועט לאחר מכן, בעקבות פעילות נמרצת של השר ורהפטיג, צורף לפקודה זו "סעיף 18א לפקודת סדרי השלטון והמשפט". סעיף זה קובע כי השבת ומועדי ישראל יהיו ימי מנוחה. עדיין לא נקבע מה יהיו הגדרים של יום המנוחה בפועל.

חוק שעות עבודה ומנוחה: החוק הראשון בישראל שהתייחס לשבת היה חוק שעות עבודה ומנוחה (תשי"א-1951). החוק התמקד בהיבט הרווחה; החוק אומנם קבע שיום המנוחה עבור היהודים יהיה שבת ואורכו יהיה 36 שעות, אבל הוא נכתב כחוק סוציאלי ולא כחוק דתי. דברי ההסבר לחוק לא הזכירו את משמעותו של יום השבת ביהדות, והדגישו שתכליתו לעמוד באמנות הבינלאומיות, המחייבות יום מנוחה אחד בשבוע.¹²

בין הסעיפים בחוק נקבע שתהיה אפשרות לעבוד ביום המנוחה על פי היתר מיוחד משר העבודה והרווחה,

10 ענת הלמן, "תורה, עבודה ובתי קפה: דת ופרהסיה בתל-אביב המנדטורית", קתדרה 105 (תשס"ג), עמ' 100-106.

11 "מכתב הסטטוס קוו", א' בתמוז תש"ז, 10.6.47. מובא בארכיון הציוני: <http://www.zionistarchives.org.il/AttheCZA/Pages/%D7%9E%D7%A1%D7%9E%D7%A1%D7%94%D7%A1%D7%98%D7%98%D7%95%D7%A1-%D7%A7%D7%95%D7%95.aspx> ובמקורות נוספים.

12 מאגר החקיקה הלאומי, הצעת חוק שעות עבודה ומנוחה תש"ו - 1950, דברי הסבר. עם זאת, בפסקים שונים של בית המשפט הניחו השופטים כי שמירת צביונה של ישראל כמדינה יהודית היא אחת מתכליות החוק. ראו להלן.

משמעותה של השבת היהודית היא לא רק מנוחה מעבודה, אלא שינוי כללי של האווירה כדי שאפשר יהיה להתמסר לעבודה רוחנית, כי השבת אינה רק מנוחה כי אם קדושה. תכונתו המיוחדת של עם ישראל, שהוא עם רוחני, ותכונה זו ניטעה בו הודות לשבת. ביטולה של השבת היהודית, חס וחלילה, עשוי לשנות את אופיו של העם... השבת אינו עניין נוגע רק ליחיד כי אם גם להמונים... בקיום השבת תלוי איש ברעהו. התלות ההדדית כה גדולה שרק בחוק אפשר להסדירה.

(ד"ר זרח ורהפטיג על חוק השבת, "דבר", תמוז תשכ"ה)

באישור ראש הממשלה ושר הדתות;¹³ שעובד שיועסק ביום המנוחה יקבל שכר גבוה ב-50%;¹⁴ שהחוק לא יחול על מגזרים מסוימים שנקבעו.¹⁵ על רקע שני הסעיפים האחרונים, רוב חברי הכנסת הדתיים הצביעו נגד החוק; בהם תבעו שוב ושוב לחוקק במקומו את חוק השבת, שיכיר במעמד השבת ולא רק יגדיר אותה כיום מנוחה.

ההצעות לחוק השבת: במהלך עשרים שנותיה הראשונות של המדינה, כל הממשלות התחייבו לפני המפלגות הדתיות לחוקק חוק שבת.¹⁶ במהלך שנים אלו הוגשו שתי הצעות חוק שונות בנושא, וגם כמה ועדה שתגבש חוק מוסכם, אבל כל ההצעות ירדו מהפרק. הקשיים לגבש את החוק הגיעו הן מהצד החילוני והן מהצד הדתי. אומנם חשיבותו של צביון השבת הייתה מוסכמת בציבור הדתי-חרדי, אבל עלתה שאלה ציבורית ותורנית סביב הצורך להגיע לפשרה: חלק מהציבור התנגד לנתינת לגיטימציה לחילול שבת, וחלקו האחר תמך בפשרה בתור הרע במיעוטו.¹⁷

תיקון לחוק שעות עבודה ומנוחה: בשנת 1969 נכנס לחוק תיקונו של יגאל אלון, שר העבודה דאז. אלון התנגד לחוק השבת, והסכים רק להרחיב את חוק שעות עבודה ומנוחה, כך שיחול גם על עובדים עצמאיים וקואופרטיבים.¹⁸

חוק השבת ירד מהפרק, ונשארו רק חוק שעות עבודה ומנוחה, חוקי העזר העירוניים והנוהג הקיים (סטטוס-קוו).

משנות התשעים - מעט חוקים נוספים

עד שנות התשעים לא נעשו שינויים בחוק סביב השבת. גם משנות התשעים ואילך לא נחקק חוק השבת, אבל הנושא הוזכר בחוקים אחרים. **בשנת תשנ"א-1990** התקבל 'חוק ההסמכה';¹⁹ המסמיך את הרשויות המקומיות לחוקק חוקי עזר שיאסרו לפתוח בתי עסק בשבת (פירוט על החוק והנסיבות שהובילו אליו - בהמשך).

תחבורה ציבורית: מכוח הסטטוס-קוו לא פעלה תחבורה ציבורית בשבת מאז קום המדינה, למעט בחיפה ובהמשך גם באילת. הנוהג עוגן בחוק בשנת תשנ"א-1991: "איסור הפעלת אוטובוס ציבורי בימי מנוחה בקו שירות; לענין זה יתחשב השר ככל שניתן במסורת ישראל בכל הנוגע לאיסור תנועת כלי רכב בימי מנוחה".²⁰ רק קווים חריגים, כגון לבתי חולים או לצורך ביטחוני מיוחד, רשאים לפעול. מבין כל הכלול בסטטוס-קוו, זהו התחום היחיד שהתקבע בחוק באופן מעשי ומחייב.

תיקון לחוק שעות עבודה ומנוחה: מאז תיקונו של יגאל אלון, נכנס לחוק שעות עבודה ומנוחה רק תיקון אחד נוסף

13 חוק שעות עבודה ומנוחה (תשי"א-1951), סעיף 12.

14 שם, סעיף 17.

15 שם, סעיף 30.

16 שוקי פרידמן, שחיקתו של הסטטוס קוו ביחסי דת ומדינה, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2019, עמ' 34.

17 'עלייר זרח', עמ' 239-240. הרב אברהם וסרמן, "סטטוס קוו בהלכה", אתר ספריית אסיף. שוקי פרידמן, שם, עמ' 95 ואילך.

18 סעיף 9א; דברי הכנסת, כרך 46, עמ' 2157-2158, א' באב תשכ"ו, 18.7.1966.

19 סעיף 249 לפקודת העיריות, (20), (21).

20 סעיף 71 לפקודת התעבורה (תשנ"א-1991).

- בשנת תשע"ח (2017). עשרות שנים אחרי שהמפלגות הדתיות התנגדו לחוק שעות העבודה, ולאחר שחוק השבת לא נחקק במשך כל השנים, החליטו המפלגות החרדיות לחזק את החוק הקיים. ביוזמתן נקבע כי על שר העבודה, הממונה על היתרי העבודה בשבת, להתחשב במסורת ישראל בין שיקוליו אם להתיר עבודה.²¹ מלבד זאת, מפלגת ש"ס, שהחזיקה אז בתיק העבודה והרווחה, הגבירה את הפיקוח והאכיפה על החוק.²²

חוק הלאום: הגדרת יום השבת כיום מנוחה לאומי (ולא רק בהיבט הסוציאלי) נכנסה לחוק רק לאחרונה, במסגרת חוק הלאום (תשע"ח-2018). גם חוק זה כלל רק הגדרה עקרונית, ללא כל ביטוי מעשי: "שבת ומועדי ישראל הם ימי המנוחה הקבועים במדינה".

נכון לעכשיו: עדיין אין חוק במדינת ישראל שמגדיר את מעמדו של יום השבת, צביונו ואופיו הציבורי בפועל.

ב. פסיקות בית המשפט

לאורך השנים נדרשו בתי המשפט בישראל כמה וכמה פעמים לשאלת מעמדה הציבורי של השבת. בפסקי הדין השונים הודגשו שתי מטרות של חוק שעות העבודה והמנוחה - התכלית הסוציאלית, והתכלית הלאומית-דתית. התואמת את ערכיה של המדינה היהודית. בזאת הבליטו בתי המשפט בחוק שעות העבודה והמנוחה את המשמעות הלאומית-דתית המתבקשת, זו שהוצנעה בידי המחוקקים; אולם לא אחת הם פירשו, צמצמו או הרחיבו חלקים מסוימים בחוק לפי ראיות עיניהם ופסקו לטובת חילול השבת. להלן סקירה של כמה מהפסיקות הבולטות בנושא.

תחנות דלק בשבת: ב-1968 נקנסו בעלי תחנת דלק ברמת גן על פעילות בשבת, בניגוד לחוק העזר העירוני שאוסר לפתוח חנויות בשבת. הם עתרו לבג"ץ, ובג"ץ קיבל את העתירה והתיר פתיחת תחנות דלק בשבת. נימוקיו היו שתחנת דלק איננה חנות, שפעילותה אינה פוגעת ברגשות הדתיים ושאין זה סביר לסגור את כל תחנות הדלק בשבת.²³

שידור בשבת: הרדיו פעל בשבת כבר בימי המנדט, והמשיך כך לאחר קום המדינה. כשהוקמה הטלוויזיה הישראלית היא לא פעלה בשבת, אך כעבור שנה וחצי, בתש"ל (1969), החליטה מליאת רשות השידור לשדר גם בשבת. המפלגות הדתיות התנגדו, ראש הממשלה גולדה מאיר הורתה להקפיא את השידורים, אך לבסוף הכריע בג"ץ לטובת השידורים בשבת.²⁴

קולנוע בשבת: ב-1984 הכריע בית המשפט בדיון בין עיריית פתח תקווה לשר הפנים, וקבע שחוק העזר העירוני אינו יכול להסמיך את ראש העיר לפתוח עסקים בשבת.²⁵ למרות פסק זה, נפתח קולנוע 'היכל' בפתח תקווה בשבת.

ב-1987 יצאה פסיקה תקדימית של בית משפט השלום נגד עיריית ירושלים: העירייה תבעה שלושה שותפים שפתחו קולנוע בשבת, אבל השופטת אילה פרוקצ'יה דחתה את טענות העירייה. היא טענה שחוק העזר העירוני אינו תקף, מטעמי חירות הפרט.²⁶ בתגובה לפסיקה זו, שבה פסקה השופטת נגד החוק הקיים, הובילה הכנסת תיקון לפקודת העיריות: התיקון מסמיך מפורשות את הרשויות המקומיות לקבוע חוקי עזר שאוסרים לפתוח בתי עסק בשבת.²⁷ את התיקון ("חוק ההסמכה", אושר בתשנ"א-1990) הובילה המפד"ל בראשות שר הדתות זבולון המר. אולם הרושם שיצרה הפסיקה בירושלים, שלפיה לגיטימי לפגוע במנוחת השבת, נשאר בתוקפו.

21 סעיף 12 א', תיקון מס' 16 תשע"ח-2017.

22 שוקי פרידמן, שחיקתו של הסטטוס קוו ביחסי דת ומדינה, עמ' 37 הע' 97.

23 ע"פ 217/68 יזראמקס בע"מ נ' מדינת ישראל (20/08/1968).

24 בג"צ 287/69 שמחה מירון נ' שר העבודה (29/03/197).

25 בג"ץ 347/84 עיריית פתח תקווה נ' שר הפנים (02/05/1985).

26 ת"פ (שלום ירושלים) 3471/87 מדינת ישראל נ' אמציה קפלן (22/11/1987).

27 סעיף 249 לפקודת העיריות, (20), (21).

פעילות פנאי בשבת: מ-1993 ואילך, חייבו בתי משפט כמה פעמים רשויות מקומיות לאפשר פעילות פנאי בשבת, גם אם הבהירו שכוונת חוקי העזר הייתה לאסור זאת.²⁸

מסחר בשבת: בהזדמנויות שונות דחה בית המשפט העליון עתירות של בתי מסחר, שטענו כי איסור העסקת עובדים יהודים בשבת סותר את חוק יסוד 'חופש העיסוק' ולכן יש לבטלו.²⁹ בשנת 2005 בית המשפט עמד בדבריו על מרכזיות השבת ביהדות, ועל כך ששמירתה היא אחד הערכים החשובים ביהדות.³⁰ לצד זאת הובעה דעה כי לפחות בכל הנוגע לתרבות ופנאי, ראוי שהממונה על ההיתרים ירחיב את מתן ההיתרים לעבודה בשבת.³¹ פסק דין דומה ניתן גם בעתירות נוספות.³²

לאורך זמן רב דנו בתי המשפט באגודות שיתופיות שהפעילו מתחמי קניות בשטחן בהסתמך על פרשנות דחוקה ושנויה במחלוקת לסעיף בחוק. בתום הליך ממושך ובניגוד לפסיקת בית הדין הארצי לעבודה, הוכרע בשנת תשס"ח-2008 כי אי אפשר להאשים אגודה שיתופית המעסיקה את חבריה (במקרה הנדון - חברי קיבוץ) במסחר ביום שבת.³³ פסיקה זו פתחה פתח לפעילות של מתחמי קניות נוספים.

המרכולים בתל אביב: בשנת תשס"ז-2007 עתרו בעלי מכולות נגד עיריית תל אביב. הם טענו שפרנסתם נפגעת מכך שהמרכולים בעיר פתוחים בשבת בניגוד לחוק העירוני, ודרשו מהעירייה לאכוף אותו. בג"ץ קבע כי על העירייה לאכוף את סגירת המרכולים, או לשנות את חוק העזר.

בעקבות זאת החלה העירייה בפעולות אכיפה, אך גם שינתה את חוק העזר, והתירה לפתוח שלושה מתחמי קניות חנויות נוחות בתחנות דלק ומספר מסוים של קיוסקים ומרכולים בהתאמה, פחות או יותר, לאלה שכבר היו פתוחים ממילא בשבת. שר הפנים סירב לאשר את הסעיף שנוגע לקיוסקים ולמרכולים, בטענה שזהו היתר לעסקים שעד עתה פעלו בניגוד לחוק.

הנושא חזר לבית המשפט והדיונים בו התארכו עד אב תשע"ז - אוגוסט 2017. אז הכריע בג"ץ כי אותם קיוסקים ומרכולים יוכלו להיות פתוחים בשבת. השופטים הדתיים הנדל וסולברג התנגדו לפתיחת המרכולים, אך נשאר בדעת מיעוט.³⁴

מערך תחבורה בשבת: בשנת תשע"ז-2017 הוגשה עתירה לבג"ץ שדרשה להפעיל מערך תחבורה בשבת, בטענה שהמצב הנוכחי מקפח את אלה שאין ברשותם רכב פרטי. לבסוף קיבלו העותרים את הצעת בית המשפט לחזור בהם מן העתירה.³⁵

בזמן שהחוק הרשמי בנוגע לשבת מעורפל, בתי המשפט מרחיבים באופן סדרתי את האפשרות לחלל שבת באופן ציבורי, ויוצרים תקדימים שמעודדים חילולי שבת נוספים.

28 בג"ץ 5073/91 תאטראות ישראל בע"מ נ' עיריית נתניה (24/06/1993). לדוגמאות נוספות: שוקי פרידמן, שחיקתו של הסטטוס קוו ביחסי דת ומדינה, עמ' 43.

29 רע"פ 10687/02 הנדימן עשה זאת בעצמך בע"מ נ' מדינת ישראל (20/03/2003), בג"ץ 5026/04 דיזין 22 - שארק דלוקס רהיטים בע"מ נ' רזנצווייג צביקה, רע"נ היתרי עבודה בשבת - אגף הפיקוח משרד העבודה והרווחה.

30 מתוך פסק הדין: "בחוק שעות עבודה ומנוחה מונחות שתי תכליות המשלימות זו את זו. התכלית האחת היא תכלית חברתית-סוציאלית, הדואגת לרווחת העובד והמעניקה לו הגנה סוציאלית. התכלית השנייה היא תכלית דתית-לאומית, הרואה בשמירת השבת ליהודים משום הגשמה של אחד הערכים החשובים ביותר ליהדות שיש להם אופי לאומי. שתי התכליות המשולבות - החברתית והדתית - מגבשות תכלית ראויה. הבטחת יום מנוחה לעובד ולמעביד, קביעת יום מנוחה אחיד בכל המשק באופן המבטיח את רווחת המשפחה וקביעת יום מנוחה זה על בסיס דתי-לאומי הן תכלית ראויה...".

31 השופטת איילה פרוקצ'יה. שם.

32 לדוגמה: רע"פ 10687/02 הנדימן עשה זאת בעצמך בע"מ נ' מדינת ישראל (20/03/2003).

33 רע"פ 731/07 קיבוץ צרעה, אגודה שיתופית נ' מדינת ישראל, ע"פ 02/99. לסקירת הפרשה ראה

<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3468901,00.html>

34 פרטי העניין ותגובת בית המשפט מובאים בהרחבה בפסק דין בתיק דגנ"ץ 3660/17, התאחדות הסוחרים והעצמאים הכללית נ' שר הפנים.

35 בג"ץ 5396/16 איריס רשף נ' שר התחבורה. בין העותרים: התנועה הרפורמית, תנועת ישראל חופשית ועוד.

עד שנות השמונים נשמר, בדרך כלל, המצב שבו המסחר, התחבורה הציבורית ואירועי התרבות אינם פעילים בשבת.

פתיחת מרכזי קניות: משנות השמונים ואילך החלה להתרחב הפעילות המסחרית בשבת, בקניונים בערים ובמרכזי קניות מחוץ לערים. לפי נתונים מתשע"ו (2015), 20% ממרכזי הקניות והקניונים פתוחים בשבת.

פתיחת עסקים בתל אביב: בעיריית תל אביב החלו להיפתח קיוסקים ומרכולים בשבת בניגוד לחוק. כאמור, עיריית תל אביב שינתה את חוק העזר העירוני שלה, ובג"ץ אישר את החוק, כך שפתיחת המרכולים הפכה למותרת.

תרבות: כבר בשנת תשע"ו (2015), כל מתחמי בתי הקולנוע פעלו בשבת למעט אחד, וגם כל הגנים הלאומיים, למעט אחד. כך גם רוב המוזיאונים והתיאטראות (65%) וכל גני החיות. היכלי התרבות, לעומת זאת, סגורים ברובם (רק 31% פעילים).

תחבורה ציבורית: חברות התחבורה הציבורית אינן פועלות בשבת (פרט לקווים מעטים, שרובם באזורים בעלי רוב שאינו יהודי³⁷). עם זאת, בשנים האחרונות החלו לפעול גופי הסעות פרטיים. הם פועלים בתור אגודות שיתופיות או באמצעות עיריות שונות.³⁸

אכיפה: אכיפת חוק שעות עבודה ומנוחה נופלת בין שני כיסאות - משרד העבודה והרווחה שאחראי על ההעסקה, והרשויות המקומיות שאחראיות על העסקים וסגירתם, בהתאם לחוקי העזר. ברוב המקרים, בפועל, שני הגורמים הללו אינם מרבים לפקח על ההעסקה בשבת ולאכוף את סגירת העסקים. בחלק מהרשויות יש פקח אחד או מעט יותר, בחלקן אין פיקוח כלל (גם עניין זה תלוי בחוק העזר העירוני; כל רשות קובעת לעצמה אם לפקח ואם להטיל קנסות). ההערכה היא שכ-100,000 עובדים מועסקים בשבת ללא אישור,³⁹ אבל נפתחים רק כמה מאות תיקים בשנה בעניין. יש לציין שהעבודה בחלק מהתחומים, בין אם ניתן להם היתר ענפי⁴⁰ ובין אם לא, מותרת הלכתית ואינה כרוכה בחילול שבת - עובדי בתי כנסת, מקוואות, מוסדות דת ובתי מלון, זאת נוסף על שירותי בטחון, חירום והצלה.

כאמור, פתיחת העסקים וחוסר האכיפה נובעים בעיקר מהחלטות של הרשויות המקומיות, לפעמים בגלוי ובמוצהר ולפעמים מתוך בחירה להעלים עין (מגמה זו ברשויות מקשה גם על איסוף הנתונים המדויקים על הנעשה בתחומן, שכן חלקן נמנעות מלשתף פעולה עם גורמים המבקשים דיווח על היקף חילול השבת). לרוב, פתיחת העסקים בשבת מועילה לרשות המקומית מבחינה כלכלית מכיוון שהיא מושכת עסקים לשטחה. בדרך כלל האינטרס הכלכלי הוא המניע את ההחלטות בעניין זה, ולא שיקולים אידיאולוגיים נגד השבת.

נכון לעכשיו: בניגוד לתחום התחבורה הציבורית, ההחלטה אם לפתוח עסקים ואם לקנוס עסקים פתוחים בניגוד לחוק נתונה לשיקולן של הרשויות המקומיות. אף שכרגע רוב העסקים ומתחמי הקניות סגורים בשבת, חלק מהרשויות נותנות יד לשינוי המצב, עובדה העשויה להרחיב את העבודה והתחבורה בשבת.⁴¹

36 הנתונים על פי אריאל פינקלשטיין, השבת בישראל: תמונת מצב, המכון לאסטרטגיה ציונית, תשע"ו-2016.

37 תשובת המדינה לבג"ץ 5396/16.

38 שוקי פרידמן, שחיקתו של הסטטוס קוו ביחסי דת ומדינה, עמ' 51.

39 שוקי פרידמן שם, עמ' 45. אולם לפי סקירת פרידמן-וינר, "תעסוקה בשבת - תמונת מצב", אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה, דצמבר 2017, נראה שהמספר גבוה יותר.

40 פרידמן ווינר, שם.

41 לנתונים מפורטים נכון לתשע"ד-2014: הכנסת, אגף המחקר והמידע, "אכיפת ההוראות בדבר פתיחת עסקים וסגירתם בימי המנוחה על ידי הרשויות המקומיות". כפי שמתואר במסמך עצמו, הנתונים שבו חלקיים וחסרים, בגלל חוסר שיתוף פעולה מצד רשויות מקומיות רבות. על כן קשה להביא נתונים מוחלטים, אך עצם היעדרו של שיתוף הפעולה מעיד על הכוח שנתון בידי הרשויות המקומיות, ועל היחס הבעייתי לנושא.

סיכום - תמונת מצב כללית

- **מבחינה היסטורית** - עד היום, המחוקקים לא הצליחו לגבש חוק מסודר בנושא השבת. משמעות הדבר היא שברוב המישורים, חוץ מהעסקה ותחבורה ציבורית, עדיין לא נמצא תחליף לסטטוס-קוו. הסיכום בין הסוכנות היהודית לאגודת ישראל, שעל גביו נבנתה ההסכמה בין אנשי היישוב לחרדים על הקמת המדינה, נשאר בתוקפו - כל עוד לא הוחלף בפתרון טוב יותר.
- **מבחינה משפטית** - בזמן שבחוק כמעט לא נעשים שינויים, במערכת המשפט מצמצמים יותר ויותר את הפרשנות לחוק שעות עבודה ומנוחה, ומרחיבים את הפרצות בסטטוס-קוו. כולל נתינת אישור לאנשים ולגופים שפועלים נגד החוק או המוסכמות.
- **מבחינה מציאותית** - בקרב רוב אזרחי ישראל, השבת הציבורית עדיין נשמרת. רוב האוטובוסים ומרכזי התרבות אינם פעילים. מצד שני, מקומות בילוי רבים פתוחים, מתחמי הקניות הפועלים בשבת מתרבים, מיזמים של תחבורה פרטית מתרחבים, גורמי האכיפה והפיקוח אינם אוכפים את סגירת העסקים. חלק מהרשויות המקומיות מעודדות ומלבות את המגמה הזאת.

הכרסום באווירת השבת בישראל כבר כאן, והוא עלול להתגבר.

השבת הציבורית בישראל - נקודות ציון בחוק ובמשפט

לפני קום המדינה

בית המשפט המנדטורי פוסל חוק עזר של עיריית תל אביב לשמירת שבת בתחומה.	תרפ"ו 1926	
קבלת חוק עזר עירוני של עיריית תל אביב לשמירת השבת בתחומה.	תרצ"ז 1937	
בן גוריון שולח בשם הסוכנות את 'מכתב הסטטוס קוו': 'ברור שיום המנוחה החוקי במדינה היהודית יהיה יום השבת'.	תש"ז 1947	
בעת הקמת המדינה, בשמונה עשרה ערים קיימים חוקי עזר למניעת חילול שבת.	תש"ח 1948	

אחרי קום המדינה

הוספת 'פקודת ימי המנוחה' ל'פקודת סדרי השלטון והמשפט' של מדינת ישראל מבלי לפרט את האסור והמותר בימים הללו.	תש"ח 1948	
חקיקת חוק שעות עבודה ומנוחה.	תשי"א 1951	
ניסיונות לחקיקת 'חוק שבת' כשלו.	תשי"ח 1958 תשכ"ד 1964	
בג"ץ מתיר פתיחת תחנות דלק בשבת.	תשכ"ח 1968	
הרחבת חוק שעות עבודה ומנוחה והחלתו על עצמאיים וקואופרטיבים.	תשכ"ט 1969	
בג"ץ מתיר הפעלת שידורי הטלוויזיה בשבת.	תשל"ל 1969	
בג"ץ קובע כי ראש העיר פתח תקווה אינו מוסמך להתיר פתיחת בתי קולנוע בשבת.	תשמ"ד 1984	
בית משפט השלום קובע כי עיריית ירושלים אינה רשאית לאסור פתיחת בתי קולנוע בשבת.	תשמ"ז 1987	

חקיקת 'חוק ההסמכה' המסמיך רשויות מקומיות לאסור פעילות בתי עסק בשבת.

תשנ"א
1990

חוק לאיסור הפעלת תחבורה ציבורית בשבת.

תשנ"א
1991

בג"ץ מתיר פתיחת בתי קולנוע ותרבות בשבת.

תשנ"ג
1993

בג"ץ דוחה עתירות שביקשו להתיר מסחר בשבת, וקובע כי אין זה סותר את חוק יסוד חופש העיסוק.

תשס"ג
2003
תשס"ה
2005

בג"ץ מאפשר למעשה פתיחת בתי מסחר המופעלים ע"י קיבוצים ואגודות שיתופיות.

תשס"ז
2007

בג"ץ מאשר את 'חוק המרכולים' בתל אביב.

תשע"ז
2017

בהמלצת בג"ץ, מבוטלת עתירה שביקשה להתיר תחבורה ציבורית בשבת.

תשע"ז
2017

הוספת סעיף 'מסורת ישראל' בחוק שעות עבודה ומנוחה.

תשע"ח
2018

חוק הלאום מגדיר את יום השבת כיום מנוחה לאומי, ללא פירוט נגזרות מעשיות.

תשע"ח
2018

המקורות היסודיים לשבת בחוקי מדינת ישראל

שנה	תוכן	אפיונים ודגשים	תיקונים והוספות	חוק שעות עבודה ומנוחה
תשי"א - 1951	איסור העסקת עובד ביום המנוחה השבועי. עבור יהודים יהיה זה יום השבת. החופשה השבועית תהיה בת 36 שעות.	חוק סוציאלי לרווחת העובדים וזכויותיהם. לא מוזכרת קדושת השבת וערכה היהודי. יש ענפים שהוחרגו מהאיסור. שר העבודה (באישור רה"מ ושר הדתות) מוסמך לתת היתרי עבודה פרטניים. שכרו של עובד בשבת יהיה גבוה ב- 50% משכרו ביום חול.	תשכ"ט - 1969: החלת החוק גם על עצמאיים וקואופרטיבים. תשע"ח-2017: בשיקולים למתן היתר עבודה בשבת, על השר הממונה להביא בחשבון שיקולים הקשורים במורשת ישראל.	
תשנ"א - 1991	איסור הפעלת אוטובוס ציבורי בימי המנוחה.	היתרים חריגים ע"י השר הממונה יינתנו תוך התחשבות במסורת ישראל.		איסור הפעלת תחבורה ציבורית בשבת
החל משנת 1937 (תל אביב) בהתאם להחלטות המתקבלות בכל רשות מקומית	לא אחיד. בדרך כלל עוסק בפעילות בתי עסק ומקומות תרבות ובילוי.		תשנ"א - 1990: 'חוק ההסמכה' - הסמכת הרשויות המקומיות להחליט על סגירת בתי עסק בשבת.	חוקי עזר עירוניים
תש"ז - 1947	התהווה לאורך השנים, עוד לפני קום המדינה. הביטוי הבולט שלו - 'מכתב הסטטוס-קוו',	שתי המוסכמות העיקריות: תחבורה ציבורית לא תפעל בשבת. לא תהיה פעילות ציבורית בשבת במוסדות של היישוב היהודי.		הנוהג הקיים

נתונים על פתיחת עסקים בשבת⁴²

הנתונים להלן נועדו לצייר תמונה כללית ואינם מקיפים את כל תחומי הפעילות המשקית. עוד יש לסייג ולומר שקיים קושי לאמוד במדויק את היקפי התופעה, בשל הקושי להגדיר במדויק כל אחת מהקטיגוריות.

מרכזי קניות וקניונים	20%	לא כולל חנויות שברחובות הערים, שבהן היקף הפעילות קטן הרבה יותר.
הגנים הלאומיים	98%	
גני חיות	100%	
מוזיאונים	65%	מבין המוזיאונים הגדולים, 90% פועלים בשבת.
מתחמי בתי קולנוע	98%	
תיאטראות	71%	מתוך התיאטראות הגדולים, אחוז הפתוחים בשבת גדול עוד יותר.
היכלי תרבות	31%	
קווי תחבורה ציבורית.	0.75%	

אומדן מספר המועסקים בשבת⁴³:

כ- 400,000 עובדים יהודים

מתוכם לפחות 100,000 בניגוד לחוק המדינה.

42 הנתונים נכונים לסוף שנת 2015. לקוחים מאריאל פינקלשטיין, השבת בישראל: תמונת מצב.

43 על פי פרידמן וויינר, תעסוקה בשבת - תמונת מצב, דצמבר 2017.

ארגון חותם בנשיאות הרב יעקב אריאל שליט"א, חתן פרס ישראל, פועל לשימור וטיפוח צביונה היהודי של מדינת ישראל. הארגון פועל בזירה ההסברתית ובתחומי המשפט והחקיקה במטרה להשפיע על סדר היום הציבורי ועל הזהות היהודית במרחב הציבורי.

אנו בחותם מאמינים כי ערכי היהדות הם הבסיס שעליו נשענת מדינת ישראל. ולצד התפתחותה של מדינת ישראל מבחינה חברתית, כלכלית ומדעית נדרשת גם התפתחות רוחנית מתאימה.

נקודת מבט יהודית

סוגיות שונות העולות על סדר היום בשיח הציבורי, בכנסת ובפורומים מקצועיים דורשות מענה מנקודת מבט יהודית, כזו החוקרת ומבררת את הנושאים לעומקם ומסוגלת להציע עמדה תורנית מגובשת שתתאים לצרכי הדור והשעה.

לשם כך, מחלקת ההסברה שלנו מנתחת ומבררת את הסוגיות, תוך שיתוף פעולה עם אנשי מקצוע ותלמידי חכמים. מתוך בירור הסוגיות אנו מפיקים חוברות הסברה, דפי עמדה וסרטונים במדיות השונות במטרה להשפיע ולעורר מודעות בקהל הרחב.

מחזקים את היהדות בשטח ובזירה הפרלמנטרית

בחותם אנו יוזמים ומובילים פעולות לחיזוק היהדות בשטח שמטרתן לעורר מודעות לנושאים בעלי חשיבות בהם השבת הציבורית, הכשרות הממלכתית, מערך הגיור ועוד.

גם בזירה הפרלמנטרית ובתחומי החקיקה והמשפט אנחנו פועלים כדי לקדם את ערכי הזהות היהודית. הפעילות כוללת מעקב והשתתפות בדיונים בוועדות הכנסת השונות, הצגת עמדת ההלכה וערכי הזהות היהודית בנושאים עקרוניים, קידום הצעות חוק שמחזקות את זהותה היהודית של מדינת ישראל, וסיקול הצעות חוק שעלולות לפגוע בה, תוך שיתוף פעולה עם ארגונים מקצועיים ומשפטיים.

**יהי כצון שנצכה להטביע חותם יהודי על החציון הישנאלי אלא כאלונויה,
ונמצה ככבוד הגורם מאי אלא אורחא חיינו.**

**אתם מוזמנים לעקוב אחרינו בפייסבוק ובאתר הבית שלנו,
ולהתעדכן בפעילויות ובאירועים השונים של הארגון!**

בהוצאת חותם - יהדות על סדר היום (ע"ר) ה

ת.ד. 11 ניצן מיקוד: 7928700

טל': 0733904102

דוא"ל: office@chotam.org.il

אתר: www.chotam.org.il